

1219

3K23

9-52

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ 1905 ԹՎԻ
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

9(47).1905
L-35

ՀԱՅԿՈՒՍՀՐԱՏ • 1938 • ՅԵՐԵՎԱՆ

24 MAY 2005

Պրովտարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք

Ա.Բ.

3K23

42

Զ-52

03 NOV 2000

սյ.

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ 1905 ԹՎԻ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Կարդացված՝ բանվորական յերիտասարդության կողմից
1917 թ. հունվարի 22(9)-ին
Ցյուրիխի «Ժողովրդական տանը» կազմակերպված ժողովում



9279

10 SEP 2013



633

38

ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ 1905 ԹՎԻ ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ ¹⁾

Պատանի բարեկամներ'ը և ընկերներ'ը:

Այսօր տասներկույերորդ տարեդարձն է այն «Արյունոտ Կիրակիի», վորն ամենայն իրավամբ դիտվում է վորպէս ուռսական հեղափոխության սկիզբը:

Հազարավոր բանվորներ,— և այն ել՝ վոչ սոցիալ-դեմոկրատական, այլ հավատացյալ, հլու-հպատակ մարդիկ, Գապոն քահանայի առաջնորդությամբ հոսում են քաղաքի բոլոր մասերից դեպի մայրաքաղաքի կենտրոնը, դեպի Ձմեռային պալատի առջև գտնվող հրապարակը, վորպէսզի ցարին հանձնեն իրենց խնդրագիրը: Բանվորները գնում են սրբապատկերներով, և նրանց այն ժամանակվա առաջնորդ Գապոնը գրավոր հավաստիացնում էր ցարին, վոր ինքը յերաշխավորում է նրա անձնական ապահովությունը և խնդրում է նրանից դուրս գալ ժողովրդի առաջ:

Կանչվում են զորքեր: Ուլաններն ու կազակները սառը զենքերով հարձակվում են ամբոխի վրա, կրակում են անզեն բանվորների վրա, վորոնք ծնկաչոք աղաչում էյին կազակներին, վոր իրենց թույլ տան ցարի մոտ գնալ: Ըստ վոստիկանական զեկուցադրի՝ այն ժամանակ սպանվել է հազարից ավելի և վերավորվել է յերկու հազարից ավելի մարդ: Աննկարագրելի յե յեղել բանվորների դայրույթը:

Ահա 1905 թվի հունվարի 22-ի «Արյունոտ Կիրակիի» ամենաընդհանուր պատկերը:

Այս անցքի նշանակութունը ձեզ ավելի ակնառու դարձնելու համար յես կկարդամ միքանի հատված բանվորների խնդրագրից: Խնդրագիրն հետևյալ կերպ է սկսվում.

«Մենք, Պետերբուրգի բնակիչ բանվորներս, յեկել ենք Քեզ մոտ: Մենք դժբախտ, արհամարհված ստրուկներ ենք, մենք ճնշված ենք դեսպոտիզմից և կամայականությունից: Յերբ

В. И. ЛЕНИН
ДОКЛАД О РЕВОЛЮЦИИ 1905 ГОДА
Армпартиздат, Ереван, 1938

այլևս լցվեց Համբերութեան բաժանիլը, մենք դադարեցրինք աշխատանքը և խնդրեցինք մեր գործարանատերերից, վոր մեզ տան սոսկ այն, առանց վորի կյանքը դառնում է տանջանք: Մակայն այդ ամենը մերժվեց, գործարանատերերին ամեն ինչ ապրինի թվաց: Մենք այստեղ, բազում հազարներս, ինչպես և ամբողջ ոռու ժողովուրդը, վոչ մի մարդկային իրավունք չունենք: Շնորհիվ Քո չինովներին մենք դարձել ենք ստրուկներ»:

Խնդրագիրը թվում է հետևյալ պահանջները. ամենիստիա, հասարակական ազատութուններ, նորմալ աշխատավարձ, հողի աստիճանաբար հանձնումը ժողովրդին, Մահմանագիր ժողովի գումարումն՝ ընդհանուր և հավասար ընտրական իրավունքի հիման վրա, և վերջանում է հետևյալ խոսքերով. «Թագավոր: Մի՛ զլանար ոգնելու Քո ժողովրդին: Խորտակի՛ր Քո և Քո ժողովրդի միջև յեղած արատը: Հրամայի՛ր և յերդվի՛ր, վոր կատարվեն մեր խնդիրները, և Դու կերջանկացնես Ռուսաստանը: Յեթե վոչ, այն ժամանակ մենք պատրաստ ենք հենց այստեղ մեռնելու: Մենք միմիայն յերկու ճանապարհ ունենք. անապատութուն և յերջանկութուն, կամ գերեզման»²⁾:

Տարորինակ տպավորութուն էս զգում, յերբ հիմա յես կարդում նահապետական քահանայի ղեկավարութեան տակ գտնված անուս ու անգրագետ բանվորների այս խնդրագիրը: Մարդու մտքում ախամայից զուգահեռական է դժվում այս միամիտ խնդրագրի և սոցիալ-պացիֆիստների այժմյան խաղաղ բանաձևերի միջև, այսինքն՝ մարդկանց, վորոնք կամենում են սոցիալիստ լինել, բայց իրականում լուկ միայն բուրժուական Փրագյորներ են: Մինչհեղափոխական Ռուսաստանի անգիտակից բանվորները չգիտեյին, վոր ցարը տիրադ դասակարգի, այն է՝ խոշոր հողատերերի դասակարգի գլուխն է, և վոր այդ խոշոր բուրժուակալի հետ և բռնութեան բոլոր միջոցներով պատրաստ են պաշտպանելու իրենց մոնոպոլիան, արտոնութուններն ու յեկամուսները: Արդի սոցիալ-պացիֆիստները, վորոնք—կատակը գե՛նը—կամենում են «մեծապես ուսյալ» մարդիկ յերևալ, չգիտեն, վոր իմպերիալիստական ավազակային պատերազմ մղող բուրժուական կառավարութուններից «դեմոկրատական» խաղաղութուն ակնկալելը նույնքան հիմար բան է, վորքան հիմար է այն միտքը, թե արյունարբու ցարին իբր կարելի յէ խաղաղ խնդրագրերով արամադրել ունեցողների կողմը:

Սակայն այնուհանդերձ նրանց խոշոր տարբերութունն այն

է, վոր արդի սոցիալ-պացիֆիստները խոշոր չափով կեղծավորներ են, վորոնք հեղաբարո ներշնչումներով ձգտում են հետ պահել ժողովրդին հեղափոխական կռվից, մինչդեռ մինչհեղափոխական Ռուսաստանի անուս բանվորները գործով ապացուցեցին, վոր նրանք առաջին անգամ քաղաքական գիտակցութեան յեկած շիտակ մարդիկ են:

Յեվ ահա, 1905 թվի հունվարի 22-ի պատմական նշանակութունն հենց այն է, վոր ժողովրդական հսկայական մասսաները քաղաքական գիտակցութեան յեկան և արթնացան հեղափոխական կռվի համար:

«Ռուսաստանում դեռ չկա հեղափոխական ժողովուրդ»,— այսպես եր գրում «Արյունոտ Կիրակիից» յերկու րոք առաջ պարոն Պյոտր Ստրուվեն³⁾, ուսական լիբերալների այն ժամանակվա առաջնորդը, վորն այն ժամանակ անխեղալ ազատ, արտասահմանյան որդան եր հրատարակում: Այդպիսի անհեթեթութունն եր թվում բուրժուական ունեցողիստների այդ «մեծապես ուսյալ», մեծամիտ և արխիտխմար առաջնորդին այն գաղափարը, թե անգրագետ դուրապիական յերկիրը կարող է հեղափոխական ժողովուրդ ծնել: Այնքան խորն եր այն ժամանակվա, — ինչպես և այժմյան, — ունեցողիստների համոզմունքը, թե անհնարին է իսկական հեղափոխութունը:

Մինչև 1905 թվի հունվարի 22 (հին տոմարով 9)—ը Ռուսաստանի հեղափոխական կուսակցութունը բաղկացած եր մի բուռ մարդկանցից, — այն ժամանակվա ունեցողիստները (իսկ և իսկ այնպես, ինչպես այժմյանները), ծաղրելով, մեզ «սեկտա» եյին անվանում: Միքանի հարյուր հեղափոխական կազմակերպիչներ, տեղային կազմակերպութունների մի քանի հազար անդամներ, ամիսը մեկ անգամից վոչ հաճախ լույս տեսնող կես դյուստին հեղափոխական թերթիկներ, վորոնք հրատարակվում էյին գլխավորապես արտասահմանում ու մաքսանենդ ճանապարհով, աննկարագրելի դժվարութուններով, մեծամեծ զոհերի գնով ուղարկվում էյին Ռուսաստան, — այսպես էյին հեղափոխական կուսակցութունները Ռուսաստանում և առաջին հերթին հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիան մինչև 1905 թվի հունվարի 22-ը: Այս հանգամանքը ձևականորեն իրավունք եր տալիս սահմանափակ ու գոռոզ ունեցողիստներին պնդելու, թե Ռուսաստանում գեռես հեղափոխական ժողովուրդ չկա:

Սակայն մի քանի ամսվա ընթացքում պատկերը բոլորովին փոխվեց: Հարյուրավոր հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատները

«Հանկարծակի» վերածվեցին հազարների. հազարները դարձան յերկուսից-յերեք միլիոն պրոլետարների առաջնորդներ: Պրոլետարական պայքարը մեծ խմորում, մասամբ և հեղափոխական շարժում առաջացրեց հիսուն-հարյուրմիլիոնանոց դյուղացիական մասսայի խորքերում, դյուղացիական շարժումն արձագանգ դտավ բանակում և մղեց դեպի զինվորների ապստամբություններ, դեպի զինված ընդհարումներ բանակի զանազան մասերի միջև: Այսպիսով, 130 միլիոն բնակչութուն ունեցող հսկայական յերկիրը վտառ դրեց հեղափոխության ուղին, այսպիսով, ներհող Ռուսաստանը դարձավ հեղափոխական պրոլետարիատի ու հեղափոխական ժողովրդի Ռուսաստան:

Անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այդ անցումը, հասկանալ նրա հնարավորությունը, նրա, այսպես ասած, մեթոդները և ուղիները:

Այդ անցման ամենազլխավոր միջոցը մասսայական գործադուլն էր: Ռուսական հեղափոխության յուրակերպ կողմը հենց այն է, վոր նա իր սոցիալական բովանդակությամբ բուրժուադեմոկրատական էր, բայց կռվի միջոցներով՝ պրոլետարական: Նա բուրժուա-դեմոկրատական էր, վորովհետև այն նպատակը, վորին անմիջականորեն ձգտում էր և վորին կարող էր հասնել անմիջականորեն իր սեփական ուժերով, դեմոկրատական հանրապետությունն էր, ծ-ժամյա աշխատանքային ուրը, աղյուսկանների հսկայական խոշոր հողատիրության կոնֆիսկացիան, — այն բոլոր միջոցները, վորոնք գրեթե լիակատար ծավալով կենսագործել էր բուրժուական հեղափոխությունը Փրանսիայում 1792 և 1793 թ.թ.:

Դրա հետ միասին ուսական հեղափոխությունը նաև պրոլետարական էր, վոր՛չ միայն այն իմաստով, վոր պրոլետարիատը շարժման ղեկավարող ուժն էր, նրա ավանդաբուն էր, այլև այն իմաստով, վոր կռվի սպեցիֆիկ պրոլետարական միջոցը, այն է՝ գործադուլը մասսաները շարժելու գլխավոր միջոցն էր և վճռական անցքերի ալիքաձև վերածման մեջ ամենից ավելի բնորոշ յերևույթը:

Ռուսական հեղափոխությունը համաշխարհային պատմության մեջ առաջին մեծ հեղափոխությունն է, սակայն, անկասկած, նա չի լինի վերջին մեծ հեղափոխությունը, վորտեղ քաղաքական մասսայական գործադուլն արտասովոր խոշոր դեր է կատարել: Կարելի չէ նույնիսկ պնդել, վոր անհնարին է ըմբռնել ուսական հեղափոխության անցքերն ու նրա քաղաքա-

կան ձևերի փոփոխությունը, յեթե գործադուլների վիճակագրությամբ չուսումնասիրենք այդ անցքերի հիմքն ու ձևերի այդ փոփոխությունը:

Յես շատ լավ գիտեմ, թե բանավոր գեկուցմանը վորքան չեն հարմարվում վիճակագրական չոր ու ցամաք թվերը, թե վորքան ընդունակ են նրանք ունկնդրին խրատեցնելու: Բայց և այնպես յես չեմ կարող չհիշատակել մի քանի կլորացրած թվեր, վորպեսզի մենք հնարավորություն ունենանք գնահատելու ամբողջ շարժման իսկական որյեկտիվ հիմքը: Գործադուլավորների տարեկան միջին թիվը Ռուսաստանում 10 տարվա ընթացքում հեղափոխությունից առաջ հավասար էր 43 հազարի: Հետևաբար, գործադուլավորների ընդհանուր թիվը ամբողջ տասնամյակի ընթացքում հեղափոխությունից առաջ կազմում էր 430 հազար: 1905 թվի հունվարին, հեղափոխության առաջին ամսին, գործադուլավորների թիվը հավասար էր 440 հազարի: Նշանակում է՝ միմիայն մեկ ամսվա ընթացքում ավելի, քան ամբողջ նախընթաց տասնամյակում:

Աշխարհիս կապիտալիստական և վոր՛չ մի յերկրում, մինչև անգամ ամենաառաջավոր այնպիսի յերկրներում, ինչպիսիներն են Անգլիան, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Գերմանիան, աշխարհը չէր տեսել գործադուլային այնպիսի մի հսկայական շարժում, ինչպես Ռուսաստանում 1905 թվին: Գործադուլավորների ընդհանուր քանակը հավասար էր 2 միլիոն 800 հազարի, յերկու՛ն անգամ ավելի, քան գործարանային բանվորների ընդհանուր թիվը: Այս, իհարկե, չի ապացուցում, թե քաղաքային գործարանային բանվորները Ռուսաստանում ավելի կրթված են յեղել, կամ ավելի ուժեղ և կամ թե՛ կռվի ավելի ընդունակ դարձած, քան թե Արևմտյան Յեվրոպայի նրանց յեղբայրները: Ճիշտը հենց հակառակն է:

Սակայն այս ցույց է տալիս, թե վորքան մեծ կարող է լինել պրոլետարիատի ներհող յեռանդը: Այս վկայում է այն մասին, վոր հեղափոխական դարաշրջանում, — յես այդ պնդում եմ առանց վորևե հափազանցության, ուսական պատմության ամենաստույգ ավյալների հիման վրա, — պրոլետարիատը կարող է հարյուր անգամ ավելի կռվի յեռանդ ցուցաբերել, քան սովորական հանդիստ ժամանակ: Այս վկայում է այն մասին, վոր մարդկությունը մինչև 1905 թվականը դեռևս չգիտեր, թե վորքան մեծ, վորքան վիթխարի կարող է լինել և կլինի պրոլետարիատի ուժերի լարումը, յեթե խնդիրը վերաբերում է իրապես

մեծ նպատակների համար կռվելուն, իրապես հեղափոխականորեն կռվելուն:

Ռուսական հեղափոխութեան պատմութեանը ցույց է տալիս մեզ, վոր հենց ավանգարդը, վարձու բանվորները ընտիր տարրերն էին, վոր կռիվ էին մղում մեծագույն համառութեամբ և մեծազույն անձնագոհութեամբ: Վորքան ավելի խոշոր էին գործարանները, այնքան ավելի համառ էին ընթանում գործադուլները, այնքան ավելի հաճախ էին կրկնվում նրանք միևնույն տարվա ընթացքում: Վորքան ավելի խոշոր եր քաղաքը, այնքան ավելի մեծ եր պրոլետարիատի դերը կռվի մեջ: Յերեք խոշոր քաղաք, վորտեղ ապրում են ամենազիտակից և ամենարազմաբանակ բանվորները, Պետերբուրգը, Ռիգան և Վարշավան, տալիս են գործադուլավորների անհամեմատ ավելի մեծ քանակ՝ բանվորների ընդհանուր թվի համեմատութեամբ, քան թե բոլոր մյուս քաղաքները, ել չխոսելով արդեն գյուղի մասին:

Մետաղագործները Ռուսաստանում, — հավանորեն ճիշտ այնպես, ինչպես և կապիտալիստական այլ յերկրներում, — պրոլետարիատի առաջավոր շնկատն են կազմում: Յեվ այստեղ մենք նկատում ենք հետևյալ ուսանելի փաստը. գործարանային բանվորների ամեն մի հարյուրյակը Ռուսաստանում ընդհանրապես ավել է 1905 թվին 160 գործադուլավոր: Մինչդեռ մետաղագործները ամեն մի հարյուրյակը նույն այդ թվին ավել է 320 գործադուլավոր: Ըստ կատարած հաշվարկութեանները՝ ուսական ամեն մի գործարանային բանվոր 1905 թվականին, գործադուլի հետևանքով, կորցնելիս է յեղել միջին թվով 10 ուրբիլ — մոտավորպես 26 ֆրանկ մինչպատերազմյան կուրսով, — այսպես ասած՝ գոհելիս է յեղել այդ գումարը կռվի համար: Իսկ յեթե վերցնենք միմիայն մետաղագործներին, ապա կատանանք յերեք անգամ ավելի մի գումար: Առջևից գնում էին բանվոր դասակարգի ամենալավագույն տարրերն՝ իրենց հետևից տանելով տատանվողներին, արթնացնելով քնածներին և քաջալերելով թույլերին:

Բացառիկ կերպով յուրակերպ եր տնտեսական ու քաղաքական գործադուլների միահյուսումը հեղափոխութեան ժամանակ: Կասկածից դուրս է, վոր գործադուլների այդ յերկու ձևի ամենատարած կապն եր միայն, վոր ապահովեց շարժման խոշոր ուժը: Շահագործվողների լայն մասսաները չեղ կարելի վոչ մի կերպ ներգրավել հեղափոխական շարժման մեջ, յեթե այդ մաս-

սաներն ամենորյա օրինակներ չտեսնեյին իրենց առջև, թե ինչպես արդյունաբերութեան տարբեր ճյուղերի վարձու բանվորները հարկադրում են կապիտալիստներին անմիջականորեն և անհապաղ բարելավելու իրենց վիճակը: Այս կռվի շնորհիվ նոր շունչ արթնացավ ուս ժողովրդի ամբողջ մասսայում: Ճորտատիրական, արջային, նահապետական, բարեպաշտ և խոնարհ Ռուսաստանը միայն այժմ թոթափեց իրենից հին Ադամին, միայն այժմ եր, վոր ուս ժողովուրդն իսկական դեմոկրատական, իսկական հեղափոխական դաստիարակութուն ստացավ:

Յեթե բուրժուական պարոններն ու նրանց վոչ-քննադատորեն ձայնարկուները, սոցիալիստական ռեֆորմիստներն, այդպիսի սնապարծութեամբ են խոսում մասսաների «դաստիարակութեան մասին», ապա՝ դաստիարակութուն ասելով, նրանք սովորաբար հասկանում են ինչ-վոր դպրոցական, պեդանտական, մասսաներին բարոյալքող, բուրժուական նախապաշարումներ պատվաստող մի բան:

Մասսաների իսկական դաստիարակութունը յերբեք չի կարող բաժանվել իրեն իսկ մասսայի ինքնուրույն քաղաքական և առանձնապես հեղափոխական պայքարից: Միայն պայքարն է դաստիարակում շահագործվող դասակարգին, միայն պայքարն է ցույց տալիս նրան իր ուժերի չափը, ընդարձակում նրա մտահորիզոնը, բարձրացնում նրա ընդունակութունները, պարզում նրա միտքը, կոփում նրա կամքը: Յեվ այս պատճառով ել նույնիսկ հետադիմականներն ստիպված էին ընդունելու, վոր 1905 թվականը — պայքարի տարին, «խելագար տարին» — վերջնականապես դադարի մեջ դրեց նահապետական Ռուսաստանը:

Մոտիկից քննենք մետաղագործների և մանածագործների միջև յեղած հարաբերակցութունը Ռուսաստանում 1905 թվի գործադուլային պայքարի ժամանակ: Մետաղագործներն ամենալավ վարձատրվող, ամենազիտակից, ամենակուրտուրական պրոլետարներն են: Մանածագործ բանվորները, վորոնց թիվը Ռուսաստանում 1905 թվին յերկու և կես անգամ ավելի յեր մետաղագործների թվից, ամենահետամնաց, բոլոր մյուսներից ել ավելի պակաս վարձատրվող մասսան էին, վորը հաճախ դեռ վերջնականապես չեղ խզել իր կապը գյուղում յեղած իր գյուղական ազգականներից: Յեվ այստեղ մենք հանդիպում ենք հետևյալ շատ կարևոր հանգամանքին:

Մետաղագործների գործադուլներն ամբողջ 1905 թվի ընթացքում զերակչութուն են տալիս քաղաքական գործադուլին՝

տնտեսականի համեմատութեամբ, թեպետ տարվա սկզբին այդ գերակառութիւնը դեռ բնավ այնքան խոշոր չէ, վորքան տարվա վերջին: Ընդհակառակը, մանածագործների մոտ 1905 թվի սկզբին մենք նկատում ենք տնտեսական գործադուլների վիթխարի գերակառութիւն, վորպիսին տարվա վերջին և միայն, վոր վոխարինվում է քաղաքական գործադուլի գերակառութեամբ: Այստեղից լիակատար պարզութեամբ բղխում է, վոր միայն տնտեսական կռիվն է, միայն սեփական վիճակն անմիջապէս և անհապաղ բարելավելու համար մղվող կռիվն է, վոր ընդունակ է թափ տալու շահագործվող մասսայի հետամնաց խավերին, այդ է, վոր խնկական դաստիարակութիւնն է տալիս նրանց և հեղափոխական դարաշրջանում—միքանի ամսվա ընթացքում — դարձնում է նրանց քաղաքական մարտիկներին մի բանակ:

Իհարկէ, դրա համար անհրաժեշտ էր, վոր դասակարգային կռիվ ասելով բանվորների առաջավոր ջոկատը նկատի ունենար վո՛չ թէ բանվորների վերին փոքրիկ շերտի շահերի համար մղվող կռիվը, ինչպէս այդ շատ հաճախ աշխատել են ներշնչել բանվորներին ռեֆորմիստները, այլ այն, վոր բանվորներն իսկապէս հանդես գային իբրև շահագործվողների մեծամասնութեան ավանգարդ, կռիվ մեջ ներգրավելին այդ մեծամասնութեանը, ինչպէս այս տեղի ունեցավ Ռուսաստանում 1905 թվին և ինչպէս այս պետք է տեղի ունենա և անկասկած տեղի յետննալու գալիք պրոլետարական հեղափոխութեան մեջ Յեվրոպայում:

1905 թվի սկիզբը գործադուլային շարժման առաջին մեծ հորձանքը բերեց ամբողջ յերկրում: Այդ տարվա գարնանն արդեն մենք նկատում ենք առաջին խոշոր, վո՛չ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական գյուղացիական շարժման դարձնելը Ռուսաստանում: Թե ինչպիսի կարևոր նշանակութիւն ունի պատմութեան համար շրջադարձային այդ իրողութիւնը, այդ կարող է ըմբռնել միմիայն նա, ով կմտաբերի, վոր գյուղացիութիւնը Ռուսաստանում միմիայն 1861 թվին էր ազատագրվել ամենածանր ու ճնշող ճորտական կախումից, վոր գյուղացիներն իրենց մեծամասնութեամբ անդրադետ են, ապրում են աննկարագրելի կարիքի մեջ, ճնշված լինելով կալվածատերերից, մոլորեցված՝ տերտերներից, իրարից անջատված հսկայական տարածութիւններով և ճանապարհների գրեթէ բացակայութեամբ:

1825 թվականին Ռուսաստանն առաջին անգամ տեսավ հեղափոխական շարժումը ցարիզմի դեմ, և այդ շարժումը ներկա-

յացնողը գրեթէ բացառապէս ազնվականներն էին: Այդ մոմենտից սկսած և մինչև 1881 թվականը, յերբ տեոքրիստների ձեռքով սպանվեց Ալեքսանդր II-ը, շարժման գլուխ էին կանգնած միջին դասից դուրս յեկած ինտելիգենտները: Նրանք մեծագույն անձնագոհութիւն ցուցաբերեցին և իրենց կռիվ տեոքրիստական հերոսական մեթոդով ամբողջ աշխարհի զարմանքը շարժեցին: Անկասկած, իդուր չընկան այդ գոհերը, անկասկած—ուղղակի թէ անուղղակի—նրանք նպաստեցին ուսու ժողովրդի հետագա հեղափոխական դաստիարակութեանը: Բայց իրենց անմիջական նպատակին՝ ժողովրդական հեղափոխութեան արթնացմանը՝ նրանք չհասան և չէին ել կարող հասնել:

Այդ բանը հաջողվեց միայն պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարին: Ամբողջ յերկրով ծայրից—ծայր անցած մասսայական գործադուլի հորձանքներն էին միայն, վոր ուսու—ճապոնական իմպերիալիստական պատերազմի դաժան դասերի կապակցութեամբ, դարձեցին գյուղացիութեան լայն մասսաներին լեթարգիական քնից: «Գործադուլայնոր» բառը բոլորովին նոր նշանակութիւն ստացավ գյուղացիների մոտ. այդ բառը նշանակում էր բունտարարի, հեղափոխականի նման մի բան, ինչ վոր առաջներում արտահայտվում էր «ուսանող» բառով: Սակայն ինչ չափով վոր «ուսանողը» պատկանում էր միջին դասին, «գիտուններին», «պարոններին»,—նա խորթ էր ժողովրդին: Ընդհակառակը, «գործադուլայնորը» հենց ինքն էլ դուրս էր յեկել ժողովրդի միջից, ինքն էլ պատկանում էր շահագործվողների թվին. աքսորվելով Պետերբուրգից՝ նա շատ հաճախ վերադառնում էր գյուղ և պատմում էր իր գյուղական ընկերներին այն հրդեհի մասին, վոր ընդգրկում էր քաղաքները և վորը պետք է վոչընչացներ ինչպէս կապիտալիստներին, այնպէս էլ ազնվականներին: Ռուսական գյուղում յերևան յեկավ մի նոր տիպ—յերթատասարդ գիտակից գյուղացին: Նա չիվում էր «գործադուլայնորներին» հետ, նա թերթեր էր կարդում, նա պատմում էր գյուղացիներին քաղաքներում տեղի ունեցող անցքերի մասին, նա քացատրում էր գյուղական ընկերներին քաղաքական պահանջների նշանակութիւնը, նա կոչ էր անում նրանց կռիվելու խոշոր հողատեր—ազնվականների, տերտերների և չինովնիկների դեմ:

Գյուղացիները հավաքվում էին խմբերով, քննութեան էին ստանում իրենց վիճակը և կամաց—կամաց ներգրավվում էին կռիվի մեջ.—մեծ ամբոխներով նրանք դնում էին խոշոր կալվածատերերի դեմ, հրկիզում էին նրանց պալատներն ու ագարակները

կամ դրա՛վում էյին նրանց պաշարները, բռնադրա՛վում էյին հա-
ցը և այլ կենսամթերքները, սպանում էյին վոստիկաններին,
պահանջում էյին, վոր ժողովրդին հանձնեն աղնվականների հըս-
կայական կարվածքների հողերը:

1905 թվի գարնանը գյուղացիական շարժումը դեռևս իր
սաղմնային վիճակումն էր, նա ընդգրկել էր գավառների փոք-
րամասնությունը միայն, մոտավորապես նրանց յոթերորդ մասը:

Բայց քաղաքների պրոլետարական մասսայական գործադու-
լի միացումը գյուղացիական շարժման հետ բավական էր ցարիզ-
մի «ամենակայուն» և վերջին հենարանը խախտելու համար: Յես
նկատի ունեմ բանակը:

Սկսվում է զինվորական ապստամբությունների շրջանը նա-
վատորմում և բանակում: Գործադուլային և գյուղացիական
շարժման ալիքի ամեն մի բարձրացումը հեղափոխության ժա-
մանակ զուգորդվում է զինվորների ապստամբությունների հետ
Ռուսաստանի բոլոր ծայրերում: Ամենահայտնին դրանց մեջ այն
ապստամբությունն է, վորն առաջացել էր սևծովյան զրահա-
նավ «Իշխան Պոտյոմկինի» վրա, վորն ընկնելով ապստամբների
ձեռքը, մասնակցել էր հեղափոխությանն Ողեսսայում և վորը՝
հեղափոխության պարտությունից և մի շարք այլ նավահան-
գիստներ (որինակ՝ Ֆեոդոսիան՝ Ղրիմում) գրավելու անհաջող
փորձերից հետո անձնատուր յեղալ ուղևորական իշխանություն-
ներին Կոնստանցայում:

Թույլ թվեք ինձ մանրամասն պատմել ձեզ Սևծովյան նա-
վատորմի այդ ապստամբության մի փոքրիկ միջադեպը, վոր-
պեսզի դուք անցքերի կոնկրետ պատկեր ունենաք նրանց զար-
գացման բարձրագույն կետում:

Կազմակերպվում էյին հեղափոխական բանվորների և նա-
վաստինների ժողովներ, սրանք ավելի և ավելի հաճախ էյին տե-
ղի ունենում: Վորովհետև զինվորականներին թույլ չէյին տա-
լիս գնալու բանվորական միտինգները, այդ պատճառով բան-
վորներն սկսեցին հոժ մասսաներով հաճախել զինվորական մի-
տինգները: Հավաքվում էյին հազարներով: Միասնորեն յեղույթ
կազմակերպելու գաղափարը կենդանի արձագանգ գտավ: Ավելի
գլխաղից վաշտերում ընտրվում էյին պատգամավորներ:

Այն ժամանակ զինվորական հրամանատարությունը վորո-
չեց միջոցներ ձեռք առնել: Առանձին սպաների՝ միտինգներում
«հայրենասիրական» ճառեր ասելու փորձերը տալիս էյին ամե-
նավորդարլի արդյունքները. դիսկուսիաների վարժված նավաս-

տինները խայտառակ փախուստի էյին մատնում իրենց պետերին:
Այդպիսի անհաջողությունները նկատի առնելով՝ վորոչվեց մի-
տինգներն ընդհանրապես արգելել: 1905 թվի նոյեմբերի 24-ի
առավոտյան նավաստիական զորանոցների դարպասի առջև մար-
տական մի վաշտ էր կանգնեցված՝ մարտական լիակատար պատ-
րաստությամբ: Փոխ-ծովակալ Պիսարեվսկին իլուր ամենի հրա-
ման արձակեց.— «Ձորանոցներից վո՛չ վոքի դուրս չթողնել:
Չհնազանդվելու դեպքում—կրակել»: Այն վաշտից, վորին տըր-
ված էր հիշյալ հրամանը, առաջ յեկավ նավաստի Պետրովը,
բոլորի աչքերի առջև լցրեց իր հրացանը, մեկ գնդակով սպանեց
Բրեստ-Լիտովսկի գնդի փոխ-գնդապետ Շտեյնին, իսկ յերկրորդ
գնդակով վիրավորեց փոխ-ծովակալ Պիսարեվսկուն: Հնչեց սպա-
յի հրամանը.— «Ձերբակալեցի՛ք սրան»: Վոչ վոք տեղից չչարժ-
վեց: Պետրովը գետին շարժեց իր հրացանը.— «Ինչո՞ւ յեք կանդ-
նել, վերցրեցեք ինձ»: Նա ձերբակալվեց: Ամեն կողմից դեպքի
վայրը վազող նավաստիները բուռն կերպով պահանջում էյին
սպատել նրան՝ հայտարարելով, վոր իրենք յերաշխավոր են նրա
համար: Հուզմունքը հասել էր գագաթնակետին:

— Պետրով, չե՞ վոր կրակոցը պատահական էր, այնպես
չե՞, —հարց տվեց սպան՝ ստեղծված դրությունից մի յեկը դըտ-
նելու նպատակով:

— Ինչո՞ւ յեք պատահական: Յես առաջ յեկա, հրացանս
լցրի և նշան բռնեցի. մի՞թե այս պատահական է...

— Նրանք պահանջում են քեզ ազատել...

Յեվ Պետրովն ազատ արձակվեց: Բոլոր հերթապահ սպաները ձերբակալ-
վեցին, գինաթափ արվեցին և ուղարկվեցին զբասենյակ... Նա-
վաստիների պատգամավորները՝ թվով մոտ 40 հոգի՝ խորհրդ-
դակցում էյին ամբողջ գիշերը: Վորոչեցին սպաներին ազատել
և այլևս նրանց ներս չթողնել զորանոցները...

Այս փոքրիկ պատկերն ակնառու կերպով ցույց է տալիս ձեզ,
թե ինչպես էյին կատարվում անցքերը զինվորական ապստամ-
բությունների մեծ մասում: Հեղափոխական խմորումը ժողո-
րությունների մեջ էր կարող չընդգրկել նաև զորքին: Բնորոշ է, վոր
շարժման առաջնորդներ տալիս էյին ուղղակի նավատորմի և
բանակի հենց այն տարրերը, վորոնք զորակոչվում էյին գլխա-
վորապես արդյունաբերական բանվորների միջավայրից և վո-
րոնց համար պահանջվում էր տեխնիկական առավելագույն պատ-
րաստություն, որինակ՝ սակրավորները: Բայց լայն մասսաները

գեոևս չափազանց միամիտ եյին, չափազանց խաղաղորեն, չափազանց բարեհոգի և չափազանց քրիստոնեյարար եյին տրամադրված: Նրանք բռնկվում եյին բավական դյուրին, կերպով, անարդարութեան վորեն գեպքը, սպաների չափազանց կոպիտ վարվեցողութունը, վատ սնունդը և այլն կարող եր զայրույթ առաջ բերել: Բայց պակասում եր տոկունութունը, բացակայում եր խնդրի պարզ դիտակցումը.—պակասում եր այն բանի բավականաչափ հասկացողութունը, վոր միմիայն գինված կովի ամենայնուհանդերձ շարունակութունն է, միմիայն բոլոր գինվորական և քաղաքացիական իշխանութուններին հաղթելն է, միմիայն ամբողջ պետութեան մեջ կառավարութեան տապալումը և իշխանութեան գերավումն է հեղափոխութեան հաջողութեան միակ յերաշխիքը:

Նավաստիների և գինվորների լայն մասսաները դյուրութեամբ սկսում եյին ապստամբվել: Բայց նույնպիսի դյուրութեամբ նրանք կատարում եյին նաև այն միամիտ հիմարութունը, վոր ազատ եյին արձակում ձերբակալված սպաներին: Նրանք թույլ եյին տալիս, վոր իշխանութունն իրենց հանգստացնի խոստումներով ու համոզելով: Այսպիսով, իշխանութունը շահում եր թանգարժեք ժամանակը, ոժանդակութուն եր ստանում, շլատում եր անստամբների ուժերը, և ապա հետևում եր ամենազաժան ճնշումն ու առաջնորդների պատիժը:

Հետաքրքրական է համեմատել 1905 թվի գինվորական ապստամբութունները Ռուսաստանում 1825 թվի դեկաբրիստների գինվորական ապստամբութեան հետ: Այն ժամանակ քաղաքական շարժման դեկավարութունը գրեթե բացառապես պատկանում եր սպաներին, մանավանդ՝ ազնվական-սպաներին: Նրանք վարակված եյին՝ նապոլեոնյան պատերազմների ժամանակ շվեյցարի Յեյրոպայի դեմոկրատական զաղափարների հետ: Զինվորների մասսան, վոր այն ժամանակ բազկացած եր դեռևս ճորտ դուղացիներից, իրեն պատիվ եր պահում:

1905 թվի պատմութունը միանգամայն հակառակ պատկերն է տալիս մեզ: Սպաները՝ շատ աննշան բացառութեամբ՝ այդ ժամանակ կամ բուրժուա-լիբերալ, ունիտարիստական, կամ թե պարզապես հակահեղափոխական արամադրութուններ ունեյին: Զինվորական համազգեստով բանվորներն ու դուղացիները ապստամբութեան հողին եյին. շարժումը դարձել եր ժողովրդական: Ռուսաստանի պատմութեան մեջ առաջին անգամ եր, վոր այն ընդգրկեց չահադործվողների մեծամասնութունը: Այն, ինչ վոր նրան պա-

պասում եր,—մի կողմից՝ տոկունութունն եր, վճռականութունը՝ մասսաների, վորոնք չափազանց շատ եյին տառապում վստահութեան հիվանդութունից, մյուս կողմից՝ պակասում եր գինվորական համազգեստով հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատական բանվորների կազմակերպութունը. նրանք հմտութուն չունեյին դեկավարութունն իրենց ձեռքն առնելու, հեղափոխական բանակի գլուխ կանգնելու և հարձակման դիմելու ընդդեմ կառավարական իշխանութեան:

Իդեալ ասած,—թերևս ավելի դանդաղ կերպով, քան մեզ համար ցանկալի կլինեի, բայց դրա փոխարեն հաստատապես,—յերկու այդ թերութունն ել կվոչնչացվեն վո՛չ միայն կապիտալիզմի ընդհանուր զարգացմամբ, այլև ներկա պատերազմով...

Համենայն դեպս, ուսական հեղափոխութեան պատմութունը, ինչպես նաև 1871 թվի Փարիզի կոմունայի պատմութունը, անհերքելի մի դաս է տալիս մեզ, վոր միլիտարիզմը յերբեք և վոչ մի դեպքում չի կարող հաղթահարվել և վոչնչացվել վորևէ այլ յեղանակով, բայց յեթե միմիայն ժողովրդական բանակի մեկ մասի հաղթական կովով նրա մյուս մասի դեմ: Բավական չէ միայն հոխորտալ, անիծել, «ժխտել» միլիտարիզմը, քննադատել և փաստարկել նրա վնասը, հիմարութուն է խաղաղ կերպով հրաժարվել գինվորական ծառայութունից,—ինդերն այն է, վոր կարելի էլ գինվորական մեջ պահել պրոլետարիատի հեղափոխական լարված դրութեան մեջ պահել պրոլետարիատի հեղափոխական զիտակցութունը և այն ել վո՛չ միայն ընդհանրապես, այլ կոնկրետ կերպով նախապատրաստել նրա լավագույն տարրերն այն բանի համար, վոր ժողովրդի մեջ առաջացած խորագույն խմբումների պահին նրանք հեղափոխական բանակի գլուխ կանգնեն:

Նույն բանն է ուսուցանում մեզ ամեն մի կապիտալիստական պետութեան ամենորոյս փորձը: Այդպիսի պետութեան ապրած ամեն մի «փոքրիկ» ճգնաժամը ցույց է տալիս մեզ մինխատյուր ծափալով այն կոիվների տարրերն ու սաղմերը, վորոնք մեծ ճգնաժամի պահին անխուսափելիորեն կրկնվելու յեն խոշոր մասշտաբով: Հասյա ուրիշ ի՞նչ բան է ամեն մի դործադուլ, որինակ, յերթի վոչ կապիտալիստական հաստրակութեան մի փոքրիկ ճգնաժամ: Մի՞թե իրավացի չէր պրուսական ներքին դործերի մինխտոր պարոն Փոն-Պուտտկամերը, յերբ ասում եր իր հայտնի դարձվածքը—«ամեն մի դործադուլից հեղափոխութեան հիզրան է նսվածքը»։ Յույց չե՞ն տալիս մեզ արդյոք դործադուլների ժամանակ գինվորներ կանգնելու դեպքերը բոլոր, մինչև անգամ—թող ներվի մեզ ասել—ամենախաղաղ, ամենա-«դեմոկրատական» կա-

պիտալիտական յերկրներում, թե գործն ինչ դրության մեջ է լինելու իսկապես խաշոր ճգնաժամերի ժամանակ:

Սակայն նորից վերադառնում եմ ուսսական հեղափոխության պատմությանը:

Յես փորձեցի նկարագրել ձեզ, թե բանվորական գործադուլներն ինչպես ցնցեցին ամբողջ յերկիրը և շահագործվողներին ամենալայն հետամոնաց խավերը, ինչպես ծայր առավ դուրդացիական շարժումը, ինչպես այն զուգորդվում էր զինվորական սպառնամբություններով:

1905 թվի աշնանն ամբողջ շարժումը հասավ իր գագաթնակետին: Ոգոստոսի 19 (6)-ին հրապարակվեց ցարի մանիֆեստը ժողովրդական ներկայացուցչութուն ստեղծելու մասին: Այսպես կոչված Բուլիգինյան Դումա պետք է ստեղծվեր ընտրական այն իրավունքի հիման վրա, վորպիսին յենթադրում էր կուրյուզային փոքրաքանակ ընտրողներ և այդ յուրորինակ «պառլամենտին» չէր տրամադրում վորևէ որենսդրական իրավունք, այլ միմիայն — խորհրդակցակա՞ն:

Բուրժուազիան, լիբերալները, ոպորտունիստները պատրաստ էին յերկու ձեռքով պինդ բռնելու վախեցած ցարի այդ «պարզեւը»: Բոլոր ռեֆորմիստների նման՝ 1905 թվի մեր ռեֆորմիստներն էլ չկարողացան հասկանալ, վոր լինում են պատմական սիտուացիաներ, յերբ ռեֆորմները և նամանավանդ ռեֆորմների խոստումները բացառապես մի նպատակ են հետապնդում — դադարեցնել ժողովրդի խմորումը, հարկադրել հեղափոխական դասակարգին, վոր վերջ տա կամ առնվազն թուլացնի պայքարը:

Ռուսաստանի հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատիան լավ հասկացավ այդ արտոնաշնորհման, 1905 թ. ոգոստոսին խաբուսիկ սահմանադրություն շնորհելու իսկական բնույթը: Յեւ այս պատճառով նա, մի վայրկյան անդամ չհասպաղելով լոզունդ արձակեց. — կորչի՛ խորհրդակցական Դուման: Բոյկոտ Դումային: Կորչի՛ ցարական կառավարությունը: Այդ կառավարությունը տապալելու նպատակով հեղափոխական պայքարի շարունակությո՞ւն: Վոչ թե ցարը, այլ հեղափոխական ժամանակավոր կառավարությո՞ւնը պետք է դումարի առաջին իսկական ժողովրդական ներկայացուցչությունը Ռուսաստանում:

Պատմությունն ապացուցեց հեղափոխական սոցիալ-դեմոկրատների իրավացիությունը նրանով, վոր Բալիգինյան Դուման յերբեք չդումարվեց: Դեռ չդումարված՝ այն սրբեց-տարաւ հեղափոխական փոթորիկը: Այս փոթորիկը հարկադրեց ցարին մի

նոր ընտրական որենք հրատարակելու, վորն զգալիորեն ավելացնում էր ընտրողների թիվը, և ապա՝ ընդունելու Դումայի որենսդրական բնույթը:

1905 թ. հոկտեմբերն ու դեկտեմբերը ուսսական հեղափոխության վերընթաց դժի բարձրագույն կետն է նշանավորում: Ժողովրդի հեղափոխական ուժի բոլոր աղբյուրները բացվեցին ավելի լայն, քան առաջ: Գործադուլայորների քանակը, վորպիսին 1905 թվի հունվարին, ինչպես յես արդեն հաղորդեցի ձեզ, կազմում էր 440 հազար, — 1905 թվի հոկտեմբերին արդեն կես միլիոնից անցավ (նկատեցեք, վոր միայն մե՛կ ամսվա ընթացքում): Բայց այս քանակին, վոր ընդգրկում է առկա գործարանային բանվորներին, պետք է ավելացնել նաև մի քանի հարյուր հազար յերկաթուղային բանվորներին, փոստ-հեռադրական ծառայողներին և այլն:

Ռուսաստանի յերկաթուղային ընդհանուր գործադուլը դադարեցրեց յերկաթուղային յերթեկությունը և ամենամեծական կերպով ջլատեց կառավարության ուժը: Բացվեցին համալսարանների դռները, և լսարանները, վորոնք խաղաղ ժամանակ հասկացված էին բացառապես նրա համար, վոր շմեցնեն յերիտասարդ գլուխները պրոֆեսորական ամբիոնային իմաստակությամբ և նրանց դարձնեն բուրժուազիայի և ցարիզմի հլու ծառաներ, այժմ իբրև ժողովատեղի էլին ծառայում հազարավոր ու հազարավոր բանվորներին, արհեստավորներին, ծառայողների համար, վորոնք բացարձակ և ազատ քննարկում էլին քաղաքական հարցերը:

Նվաճված էր մամուլի ազատությունը: Գրաքննությունը պարզապես վերացված էր: Վոչ մի հրատարակիչ չէր համարձակվում պարտադիր որինակը ներկայացնելու իշխանություններին, իսկ իշխանությունները չէին համարձակվում դրա դեմ վորևէ միջոցներ ձեռնարկել: Ռուսական պատմության մեջ առաջին անգամ էր, վոր Պետերբուրգում և այլ քաղաքներում ազատ կերանդամ էր, վոր Պետերբուրգի և այլ քաղաքներում ազատ կերպով լույս տեսան հեղափոխական թերթեր: Հենց մենակ Պետերբուրգում լույս էր տեսնում սոցիալ-դեմոկրատական 3 ամենորյա թերթ՝ 50-ից մինչև 100 հազար տիրաժով:

Պրոլետարիատը զլլապիւրում էր շարժումը: Նա ինդիւր էր գրել — հեղափոխական ճանապարհով նվաճել 8-ժամյա աշխատանքային օրը: Այն ժամանակ Պետերբուրգի պրոլետարիատի մարտական լոզունդն էր՝ «8-ժամյա օր և գեմի»: Հարածուն բանվորական մասսայի համար այլևս ակներև էր դառնում, վոր հեղա-

ԵԵԳ

փոխութեան բախտը կարող է լուծել և լուծելու յե միմիայն զին-
ված պայքարը :

Պայքարի կրակում կազմվեց յուրակերպ մասսայական կազ-
մակերպութիւնը — Բանվորների Պատգամավորների նշանավոր
խորհուրդները, բոլոր գործարանների պատգամավորների ժողով-
ներ : Բանվորների Պատգամավորների այդ խորհուրդները Ռուսաս-
տանի մի քանի քաղաքներում ավելի և ավելի էլին սկսում ժա-
մանակավոր հեղափոխական կառավարութեան դեր, ապստամբու-
թեան մարմինների և ղեկավարների դեր խաղալ : Փորձեր արվե-
ցին կազմակերպելու Ձինվորների և Նախաստինների Պատգամավոր-
ների Սորհուրդներ և նրանց միացնելու Բանվորական Պատգամա-
վորների Սորհուրդների հետ :

Ռուսաստանի քաղաքներից մի քանիսն այն որերին ապրում
էին տեղային տարբեր մանր «հանրապետութիւնները» շրջանը :
Վորոնց մեջ կառավարական իշխանութիւնը քված էր և Բանվոր-
ների Պատգամավորների Սորհուրդն իսկապէս գործում էր իբրև
պետական մի նոր իշխանութիւն : Դժբախտաբար, այդ շրջանը
չատ կարճատև էր, «հալթանակները» չափազանց թույլ, չափա-
զանց մեկուսացած իրարից :

Գյուղացիական շարժումը 1905 թվի աշնանը հասավ ավելի
խոշոր չափերի : Ամբողջ յերկրի գավառների յերբարդից ավելին
բռնված էր «գյուղացիական անկարգութիւններով» և գյուղացի-
ական իսկական ապստամբութիւններով : Գյուղացիները հրկիզե-
ցին մոտ յերկու հազար դաստակերտ (учаща) և իրենց մեջ
բաշխեցին այն բոլոր կենսամիջոցները, վոր ազնվական զիչատի-
ները կողոպտել էին ժողովրդից :

Դժբախտաբար, այդ աշխատանքը չափազանց քիչ էր հիմնա-
վոր : Դժբախտաբար, գյուղացիներն այն ժամանակ վոչնչացրին
ազնվականների դաստակերտների ընդհանուր քանակի միմիայն
տասնևհինգերորդական բաժինը, միմիայն տասնևհինգերորդական
բաժինն այն ամենի, ինչ վոր նրանք պետք է վոչնչացնեյին, վոր-
պեսզի վերջնականապէս ջնջեյին ուսական հողի յերեսից Ֆեոդա-
լական խոշոր հողատիրութեան խայտառակութիւնը : Դժբախտա-
բար, գյուղացիները գործում էին չափազանց ցրված, անկազ-
մակերպ, վոչ բավականաչափ հարձակողական, և այդ է հեղա-
փոխութեան պարտութեան արժատական պատճառներից մեկը :

Ռուսաստանի ճնշված ժողովուրդների մեջ բռնկվեց ազգային-
ազատագրական շարժում : Ռուսաստանում բնակչութեան կեսից ա-
վելին, գրեթէ յերեք հինգերորդականը (նշգրիտ — 57 տոկոսը)

յենթարկվում է ազգային ճնշման : Նրանք չեն ոգտվում մինչև ան-
գամ մայրենի լեզվի ազատութիւնից, նրանց բռնի կերպով ու-
սացնում են : Որինակ, մահադականները, վորոնք Ռուսաստա-
նում տասնյակ միլիոններ ընակչութիւն են կազմում, ապշեցնող
արագութեամբ, — ընդհանրապէս բազմազան կազմակերպութիւն-
ների հսկայական անման մի դարաշրջան էր այն, — մահադական-
ների միութիւն կազմակերպեցին այն ժամանակ :

Վորպեսզի ժողովին և մանավանդ յերիտասարդութեանը այն
բանի մի որինակը տամ, թե այն ժամանակվա Ռուսաստանում
ինչպէս էր բարձրանում ազգային-ազատագրական շարժումը՝
բանվորական շարժման կապակցութեամբ, յես այստեղ կրբերմ
մի փոքրիկ որինակ :

1905 թվի դեկտեմբերին հարյուրավոր դպրոցներում դպրո-
ցական հասակի լեհական յերեսները վառեցին բոլոր ուսական
դրբերը, պատկերները և ցարերի նկարները, ծեծեցին և դպրոց-
ներից դուրս վոնդեցին ուս ուսուցիչներին և ուս ընկերներին,
գոչելով. — «Դ՛ուրս կորեք, գնացե՛ք Ռուսաստան» : Միջնակարգ
դպրոցների լեհական աշակերտների պահանջներն էլին, իմեջի այ-
լոց, հետևյալները. 1) բոլոր միջնակարգ դպրոցները պետք է յեն-
թարկվեն Բանվորների Պատգամավորների Սորհուրդին, 2) աշա-
կերտական և բանվորական միացալ ժողովները գումարումը
դպրոցական շենքերում, 3) գիմնադիաներում կարմիր բաճկոն-
ներ հագնելու թույլտվութիւն՝ ի նշան գալիք պրոլետարական
հանրապետութեանը պատկանելուն և այլն :

Վորքան ավելի էին բարձրանում շարժման ալիքներն, այն-
քան ավելի յեռանդով ու վճռականութեամբ էր զինվում ռեակ-
ցիան՝ հեղափոխութեան դեմ կովելու համար : 1905 թվի ուսա-
կան հեղափոխութեան մեջ արդարացալ այն, ինչ վոր 1902 թվին
գրում էր Կ. Կուսցիկին իր «Սոցիալական հեղափոխութիւն»⁴⁾
դրքում (նա այն ժամանակ, ի դեպ ասած, դեռ հեղափոխական
մարքսիստ էր և վոչ թե սոցիալ-պատրիոտների և ոպորտունիստ-
ների պաշտպան, ինչպէս այժմ) : Նա գրում էր հետևյալը .

... «Գալիք հեղափոխութիւնն... ավելի քիչ է նմանվելու
հանկարծակի ապստամբութեան ընդդեմ կառավարութեան և ավե-
լի շատ՝ յերկարատև քաղաքացիական պատերազմի» :

Այդպէս էլ յեղով : Անկասկած այդպէս էլ կլինի յեվրոպա-
կան գալիք հեղափոխութեան մեջ :

Յարիզմի առելութիւնն ուղղվեց հատկապէս հրեաների դեմ :
Մեկ կողմից՝ հրեաները հեղափոխական շարժման առաջնորդների

Նրա միայն մի քանի շատ հակերձ դիտողութիւններ ուսա-
կան հեղափոխութեան համաշխարհային նշանակութեան մասին:

Ռուսաստանը աշխարհադրոներն, տնտեսապէս և պատմակա-
նորեն վերաբերում է վո՛չ միայն Յեւրոպային, այլև Ասիային:
Յեւ վայս պատճառով մենք տեսնում ենք, վոր ուսական հեղա-
փոխութիւնը միայն այն բանին չի հասել, վոր վերջնականապէս
արթնացրել է քնից Յեւրոպայի ամենախոշոր և ամենահետամնաց
յերկիրը և ստեղծել է հեղափոխական մի ժողովուրդ, վորը դե-
կավարւում է հեղափոխական պրոլետարիատի կողմից:

Նա միայն այդ բանին չի հասել: Ռուսական հեղափոխութիւն-
ը շարժում է առաջ բերել բովանդակ Ասիայում: Հեղափոխու-
թիւնները Տաճկաստանում, Պարսկաստանում, Չինաստանում
ապացուցում են, վոր 1905 թվականի հոսիկու ապստամբութիւնը
խոր հետքեր է թողել և վոր անջնջելի յե նրա ազդեցութիւնը,
վոր արտահայտւում է հարյուր և հարյուր միլիոնավոր մարդ-
կանց առաջնութեց շարժման մեջ:

Ռուսական հեղափոխութիւնն անուղղակի կերպով էր ազդե-
ցութիւնն է թողել նաև արևմուտքում գտնվող յերկրներէ վրա:
Չպետք է մոռանալ, վոր հենց վոր 1905 թվի հոկտեմբերի 30-ին
Վիեննայում հեռագիր ստացվեց ցարի սահմանադրական մանի-
ֆեստի մասին, այս լուրը վճռական դեր կատարեց Ավստրիայում
ընդհանուր ընտրական իրավունքի վերջնական հաղթանակի հա-
մար:

Ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի համագումարի նիստի
ժամանակ, յերբ ընկեր Նլենբուգենը—այն ժամանակ նա դեռևս
սոցիալ-պատրիոտ չէր, այն ժամանակ նա դեռ ընկեր էր—էր
դեկուցումն էր տալիս քաղաքական դործադուլի մասին, նրա առ-
ջև սեղանի վրա դրվեց այդ հեռագիրը: Վիճարանութիւններն
անմիջապէս դադարեցվեցին: Մեր տեղը փողո՛ցն է,—ահա թե
ինչպիսի կանչ լավեց ավստրիական սոցիալ-դեմոկրատիայի պատ-
գամավորներէ նիստերի դահլիճով մեկ: Յեւ մոտակա օրերը
փողոցային խոշորագույն ցույցեր տեսան Վիեննայում և բարի-
կազներ՝ Պրագայում: Ընդհանուր ընտրական իրավունքի օրեն-
քի հաղթանակն Ավստրիայում դրանով արդեն վորոշված էր:

Շատ հաճախ արևմտա-յեւրոպացիներ են պատահում, վո-
րոնք ուսական հեղափոխութեան մասին այնպէս են դատում,
կարծես թե այդ հետամնաց յերկրում տեղի ունեցած անցքերը,
հարաբերութիւնները և կովի միջոցները շատ քիչ նմանութիւն
ունեն արևմտա-յեւրոպական հարաբերութիւններին և հենց այդ

պատճառով հաղիվ թե կարող են վորևէ դործնական նշանակու-
թիւն ունենալ:

Չկա վոչինչ ավելի սխալ բան, քան այդպիսի կարծիքը:
Անկասկած՝ յեւրոպական դալիք հեղափոխութեան դալիք
մարտերի ձևերն ու առիթները շատ տեսակետներէ տարբերվելու
յեն ուսական հեղափոխութեան ձևերից:

Բայց, չնայած դրան, ուսական հեղափոխութիւնը—հենց
էր պրոլետարական բնույթի շնորհիվ՝ այս բառի այն հատուկ
նշանակութեամբ, վորի մասին յես արդեն խոսեցի,—գալիք յեւ-
րոպական հեղափոխութեան նախաբանն է մնում: Կասկած չկա,
վոր այս դալիք հեղափոխութիւնը կարող է լինել միմիայն պրո-
լետարական հեղափոխութիւն և այն ել՝ այս բառի առավել խոր
նշանակութեամբ,—պրոլետարական, սոցիալիստական նաև էր
բովանդակութեամբ: Գալիք այս հեղափոխութիւնը ցույց կտա
ավելի խոշոր չափով, մի կողմից, այն, վոր միմիայն դաժան մար-
տերը, այն է՝ քաղաքացիական պատերազմները կարող են աղա-
տազրել մարդկութիւնը կապիտալի լծից, իսկ մյուս կողմից այն,
վոր միմիայն դասակարգայնորեն դիտակից պրոլետարները կարող
են հանդես գալ և հանդես կգան իբրև շահագործվողներ հակա-
յական մեծամասնութեան առաջնորդներ:

Յեւրոպայի այժմյան մեռելային լուութիւնը մեզ չպիտի խա-
բի: Յեւրոպան հղի յե հեղափոխութեամբ: Իմպերիալիստական
պատերազմի հրեշավոր սարսափները, թանգութեան տանջանքներն
պատերազմի հրեշավոր սարսափները, թանգութեան տանջանքներն
ամենուրեք հեղափոխական տրամադրութիւններ են դարձեց-
նում, և տիրող դասակարգերը—բուրժուազիան և նրանց դործա-
նում, և տիրող դասակարգութիւններն, ավելի և ավելի յեն ընկնում փա-
կատար կառավարութիւններն, ավելի և ավելի յեն ընկնում փա-
կուղին, վորից, առանց մեծագույն ցնցումների, նրանք ընդհան-
րապէս դուրս գալ չեն կարող:

Այնպէս, ինչպէս Ռուսաստանում 1905 թվին պրոլետարիատի
դեկավարութեամբ ժողովրդական ապստամբութիւն սկսվեց ցա-
րական կառավարութեան դեմ, նպատակ ունենալով դեմոկրա-
տական կառավարութեան դեմ, նպատակ ունենալով դեմոկրա-
տական հանրապետութեան նվաճումը, այդպէս ել, հենց այս
տական հանրապետութեան նպատակով կապակցութեամբ, առավելա տարինե-
գիշատչական պատերազմի կապակցութեամբ, առավելա տարինե-
րը կհասցնեն այն բանին, վոր ժողովրդական ապստամբութիւն-
ներ կլինեն Յեւրոպայում պրոլետարիատի դեկավարութեամբ՝
ներ կլինեն Յեւրոպայում պրոլետարիատի դեկավարութեամբ՝
ընդդեմ Ֆրանսական կապիտալի իշխանութեան, ընդդեմ խոշոր
բանկերի, ընդդեմ կապիտալիստների, և այդ ցնցումները չեն
կարող այլ կերպ վերջանալ, բայց յեթե բուրժուազիայի սեփա-
կանադրկումով, սոցիալիզմի հաղթանակով միայն:

Մենք, ծերունիներս, թերևս չենք ապրի մինչև այս պահիք
հեղափոխութեան վճռական մարտերը: Բայց, թվում է ինձ, յետ
կարող եմ մեծ վստահութեամբ այն հույսը հայտնել, վոր յերկ-
տասարդութունը, վորն այնքան հրաշալի կերպով գործում է
Շվեյցարիայի և համայն աշխարհի սոցիալիստական շարժման
մեջ, բախտ կունենա վո՛չ միայն կովեյուս, այլև հաղթելու գալիք
պրոլետարական հեղափոխութեան մեջ:

Գրված է 1917 թ. հունվարին:
Առաջին անգամ տպագրվել է 1925 թ.
հունվարի 22-ին «Правда» քերթում,
№ 18 (2949):

Ռուսերն քարգամված է
գերմաներենից:



ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1) Լենինը «Ջեկուցում 1905 թ. հեղափոխութեան մասին» գրել է գեր-
մաներեն լեզվով և կարգացել է բանվորական յերկտասարդութեան կողմից
1917 թ. հունվարի 22(9)-ին Յյուրիի «Ժողովրդական Տանը» կաղմակերպված
ժողովում: Ձեկուցման վրա Լենինն սկսել է աշխատել 1916 թ. դեկտեմբերի
20-ի մոտերքը: Ըստ յերևութի գեկուցման ժամանակը կրճատելու համար
Վ. Ի. գրածից մի շարք անդեր բաց է թողել: Ներքեում մեջ բերված բնա-
գիրը Վ. Ի. գերմաներեն լեզվով գրած գեկուցման թարգմանութունն է՝
Պ. Ի. Սկվորցով-Ստեպանովի խմբագրութեամբ:—3

2) Վ. Ի. պետիցիան վոչ իսկական քաղվածքներով է տալիս:—4

3) Սոսքը Պ. Բ. Ստրուվեյի «Կենսական խնդիր» հոդվածի մասին է,
լիբերալները «Освобождение» անլեզալ որդանի 1905 թ. հունվարի 7(20)-ի
№ 63-ում: «Освобождение» ժուռնալի մասին ալելի մանրամասն տես Յեր-
կերի V հատոր, էջ 410, ծանոթ. 46:—5

4) Կարլ Կաուցկի—«Սոցիալական հեղափոխութուն» (Kautsky, «Die So-
ziale Revolution», Berlin, «Vorwärts» 1902): Թարգմանութուն Ն. Լենինի
խմբագրութեամբ, ժրնև, «Искра», 1903: Կրքի գերմաներեն առաջին հրատա-
րակութունը լույս է տեսել 1899 թվին:—19

5) Սոսքը Max Weber-ի գրքի մասին է՝ «Russlands Übergang zum Schein-
konstitutionalismus». Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, Bd.
V. Tübingen. J. C. B. Mohr. 1906. S. S. 165—401. (Մաքս Վեբեր, «Ռուսաս-
տանի անցումը կեղծ սահմանադրականութեան»: Արխիվ սոցիալական գիտու-
թեան ու քաղաքականութեան: Տյուբինգեն: 1906, էջ 165—401):—20



453

04

453

Պատ. խմբագիր Բ. Ն. Դավթյան
Տեխն. խմբ. Ս. Խաչատրյան
Մրբագրիչ Վ. Զիդեյան
Կոնտրոլ սրբագրիչ Լ. Աբովյան

Գլավիլտի լիազոր Կ-3255
հրատ № 528, պատվեր № 4,
տիրած 5000,

Հանձնված է արտադրության 11/1 1938 թ.
Ստորագրված է տպագրության 16/1 1938 թ.

ԳԻՆԸ 25 Կ.

Հայկուսհրատի տպարան, Յերևան, Ալավերդյան № 72

ԳՐԵ 25 Կ.

В. И. ЛЕНИН
ДОКЛАД О РЕВОЛЮЦИИ 1905 ГОДА
Арипартиздат, Ереван, 1938

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0172610

